

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

**Н.М. Хорунжак, кандидат економічних наук. С.В. Сисюк, кандидат економічних наук.
Тернопільський національний економічний університет.**

Problems and prospects of computerization of account are in budgetary establishments. The problems of computerization of account are considered in budgetary establishments. The analysis of software is conducted for establishments which are financed from a budget. The improvement and recommendations are given in relation to the improvement of the automated informative systems of budgetary establishments.

Постановка проблеми. В період розвитку кризових явищ в економіці України відбуваються зміни у фінансовій системі держави, які супроводжуються різким погіршенням її можливостей забезпечувати соціальні гарантії та розвивати галузі соціальної, інституційної, наукової та інших сфер, які належать до бюджетних. У зв'язку з цим, зростає роль і значення удосконалення ведення бухгалтерського обліку доходів і видатків бюджетних установ, складання звітності тощо з метою уможливлення більш раціонального використання фінансових ресурсів. Названі причини вимагають реформування бюджетної сфери та, безумовно, впливають на порядок ведення бухгалтерського обліку, форми й обсяги подачі звітної інформації, систему внутрішнього і зовнішнього контролю за використанням бюджетних коштів.

Тобто, загалом процес удосконалення стосується саме технології обліку й опрацювання економічної інформації. А як відомо, сутність технології полягає в застосуванні нових знань в будь-яких аспектах економічних відносин з приводу надання послуг чи виконання робіт. Найбільш сучасними є автоматизовані інформаційні технології,

здатні активно впливати на інтенсифікацію використання наявних ресурсів бюджетної сфери. У зв'язку з цим дослідження автоматизації процесів обліку, контролю та аналізу є особливо актуальними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематикою обґрунтування розвитку і впровадження інформаційних систем в бюджетних установах займалися такі вчені-економісти, як А.М. Береза, Ф.Ф. Бутинець, Р.Т. Джога, М.Р. Лучко, І.І. Матієнко-Зубенко, Т.А. Писаревська, С.В. Свірко, Л.О. Терещенко, Т.В. Шахрайчук та інші. Загалом слід визнати, що ця ділянка залишається недостатньо дослідженою і по сьогоднішній день. Підтвердженням цьому є той факт, що більшість малих бюджетних установ (особливо в сільській місцевості) продовжують використовувати традиційну ручну, або частково автоматизовану, форму ведення бухгалтерського обліку. Хоча найбільш чітко і злагоджено ведеться облік в установах з комплексною автоматизацією бухгалтерської роботи. Часткова автоматизація не дозволяє систематизувати дані обліку та відобразити їх синхронно в одній базі даних, а, отже, і

приймати оперативні рішення, використовуючи всю сукупність інформації, вивчивши всі фактори, що вплинули на певну ситуацію.

Мета дослідження полягає у визначенні проблем та перспектив автоматизації обліку в бюджетних установах.

Виклад основного матеріалу. Причини відставання суб'єктів бюджетної сфери від технічного прогресу і розвитку сучасних інформаційних технологій пов'язані, в першу чергу, з наявністю проблем економічного, інформаційно-правового та організаційно-технічного характеру. Інформаційні проблеми пов'язані з вибором інструментарію обліку, контролю та аналізу. Їх вирішення вимагає обґрунтованого вибору системи та застосування необхідного і достатнього набору інформаційних технологій. В якості уточнюючої характеристики щодо програмного забезпечення вважаємо за доцільне враховувати таке: програма повинна бути гнучка в налаштуванні при незначних змінах, таких, як зміна норм видатків, мінімальної заробітної плати, розмірів відрахувань та нарахувань на фонд оплати праці, зміна тарифів на платні послуги, введення нових і вилучення окремих недоцільних рахунків з Плану рахунків.

Проте справедливо зауважити, що автоматизації обліку сприяє низка факторів, зокрема, таких, як прискорена комп'ютеризація суспільства, розвиток нових інформаційних технологій, наукові підходи щодо організації праці. Все це є основою для розробки і впровадження як відносно простих автоматизованих робочих місць (АРМ), спрямованих на вирішення конкретних локальних задач, так і комплексних автоматизованих систем управління (АСУ), які діють у великих підрозділах закладів, установ і організацій бюджетної сфери, де розв'язуються задачі різного спрямування.

В умовах використання комп'ютерних технологій відбувається зміна системи бухгалтерського обліку, облікового процесу, підвищення якості та рівня управління. Крім того, комп'ютерна форма ведення обліку має ряд переваг перед ручною, серед яких основними є передбачені в програмі правила ведення бухгалтерського обліку (в програму вводяться правила формування тих чи інших проводок за господарськими операціями, тобто форма бухгалтерського обліку наповнюється специфічними бухгалтерськими знаннями), паралельне ведення обліку за декількома стандартними блоками та алгоритмами (на базі одних і тих же одноразово введених даних можна отримувати декілька систем оцінок і показників, що розраховуються за різними методиками). Зокрема слід зауважити, що склад рахунків та їх специфічні особливості мають визначальний вплив на мето-

дологію бухгалтерського обліку й таким чином впливають практично на усі складові інформаційної системи, які мають безпосереднє відношення до нього. Основними особливостями рахунків, які мають безпосередній вплив на побудову бухгалтерського обліку, є склад субрахунків, спосіб налагодження аналітичного та кількісного обліку, ознаки активності, пасивності та позабалансовості рахунків.

Типовою задачею автоматизації для суб'єктів бюджетної сфери, які надають широкий спектр послуг, є облік вказаних послуг і розрахунки по них. Цим обліком загалом займається відповідний бухгалтер (чи відділ у бухгалтерії). Як правило, ця задача реалізується як окремий елемент автоматизованої системи бухгалтерського обліку. Поряд з потребою підготовки звітності (як поточної, так і ретроспективної) про діяльність суб'єкта бюджетної сфери на ринку товарів і послуг, облік наданих послуг є джерелом інформації для аналізу ефективності господарювання, розробки перспективних планів роботи, визначення подальшої політики. Тому виникають суттєві вимоги щодо точності і своєчасності підготовки відповідних даних. При виконанні цих умов облік наданих послуг стає ефективним інструментом управління і він повинен бути якомога більше автоматизований для своєчасного та правильного прийняття відповідних рішень.

Проте ринок програмного забезпечення в Україні недостатньо наповнений програмами, які спрямовані на забезпечення системи управління бюджетними установами і ведення обліку в них. Причому значне місце тут відводиться програмам, розробленим в Росії. З найбільш відомих та популярних продуктів з автоматизації обліку є "1С: Бухгалтерія для бюджетних установ", "Парус-Бюджет" для підприємств та організацій, що знаходяться на бюджеті, та "Казна". Проте вказані програмні продукти цілком адаптовані до внесення додаткових рахунків.

Незважаючи на певні переваги, програми, запропоновані на ринку інформаційних послуг, не в повному обсязі виконують всі вимоги, які до них висуваються. Більшість розповсюджених програм автоматизації бухгалтерського обліку не охоплюють в достатній мірі всіх завдань, пов'язаних з управлінням та господарською діяльністю бюджетних установ. Зокрема, це стосується формування аналітичних показників і документів, системи планування доходів і видатків, внутрішнього контролю, тощо.

Однак наявність автоматизованого робочого місця та спеціалізованої програми (чи програм) дасть можливість покращити якість обліку, опе-

ративність відображення тих чи інших господарських операцій, удосконалювати процес складання звітності, вчасного проведення в обліку усіх первинних документів, зменшувати кількість помилок в обліку, і, відповідно, піднести його на значно вищий рівень. Крім цього, в діалоговому чи будь-якому іншому режимах можна буде формувати пропозиції та розрахунки для потреб управління.

При цьому особливістю діяльності в умовах АРМ для управлінця будь-якої ланки бюджетної установи є те, що, по-перше, він не повинен вникати у тонкощі бухгалтерського обліку, а, по-друге, результати цього обліку повинні бути сформовані у зручний для подальшого використання спосіб. Тому виникає необхідність в оригінальних програмних засобах, які дають можливість пристосувати облікові операції до потреби конкретного користувача, у даному випадку менеджера. При цьому вивільняється час за рахунок відмови від рутинної роботи з проведення тривіальних підрахунків, пошуку і відповідного оформлення потрібної інформації.

Сама по собі комп'ютеризація обліку, контролю та аналізу не може усунути перекручення даних фінансової звітності, приховування крадіжок і зловживань через неправильне перенесення на електронні носії реквізитів, вказаних в документах, введення фальсифікованих документів, тощо. Але, оскільки комп'ютерна програма завжди однаково оцінює ситуацію і процес, відсутність помилок в умовах застосування комп'ютерних програм забезпечує лише неупередженість і точність контролю.

Оптимальний варіант організації контролю буде тоді, коли склад, частота відбору, передачі, надання інформації будуть повністю відповідати необхідності і можливості прийняти і реалізувати вплив на один з факторів, що управляються. Тут необхідно вирішити ряд серйозних окремих проблем. Наприклад, проблеми частоти контролю. Велика періодичність контролю може призвести до втрат внаслідок функціонування об'єкта з відхиленнями від заданого режиму, досить частий контроль вимагає додаткових затрат. У схемі інформаційних зв'язків системи управління бюджетними установами, які фінансуються через органи Державного казначейства, необхідно передбачити можливість проведення взаємного звіряння даних про фінансове забезпечення, що вимагає дотримання наступних вимог, які висувуються до програмних засобів:

1) можливість удосконалення програмного забезпечення у випадку зміни методології та методики бухгалтерського обліку;

2) наявність постійно поновлювальної бази законодавства через Інтернет і внутрішню мережу комунікаційних зв'язків;

3) функціональний комплекс автоматизованих рішень задач з основних розділів бухгалтерського обліку та забезпеченість роботи в ритмі конфігуратора;

4) єдиний взаємопов'язаний технологічний процес обробки первинної та зведеної документації, включаючи процес формування звітності, її контроль і аналіз;

5) однократне введення даних та багатократне їх використання для формування оперативної інформації, необхідної для контролю й управління;

6) можливості подання звітності в електронному варіанті та обмін даними з казначейськими системами;

7) завантаження даних з інших програм;

8) можливість підключення зовнішніх звітів, збереження будь-якої звітної інформації у вигляді Excel-файлів, тощо.

Критична оцінка існуючого програмного забезпечення для бюджетної сфери свідчить, що ряд вимог забезпечені належним чином. Наприклад, враховуючи потребу фінансових органів в централізації обліку, в конфігурації "Бухгалтерія для бюджетних установ" реалізована можливість ведення бухгалтерського обліку як однієї бюджетної установи, так і групи бюджетних установ (структурних підрозділів установи) в одній інформаційній базі з отриманням як загальних, так і відокремлених (за установами, структурними підрозділами) головних книг і балансів. Крім відокремленого обліку за установами, конфігурація підтримує до 5 розрізів аналітичного обліку. В конфігурації також передбачена робота з розподіленими інформаційними базами та інші можливості.

Проте сучасні вимоги щодо забезпечення потреб управління необхідною інформацією ставлять нові задачі перед інформаційною системою. У зв'язку з цим постановка задачі з розробки програмного забезпечення для обліку та контролю повинна охоплювати такі етапи робіт:

1. Формулювання основних принципів обліку для конкретної бюджетної установи з урахуванням вимог діючого законодавства та внутрішніх потреб.

Ми рекомендуємо включити у перелік принципів внутрішнього характеру такі позиції:

- підпорядкування інформаційної системи єдиній меті – забезпеченню зростання ефективності функціонування бюджетної установи;

- об'єднання різних джерел облікової доку-

ментації в одну повнофункціональну систему (на вході – планова та облікова інформація, на виході – інформація, адаптована для потреб управління);

- організація облікових документів з різноманітними носіями на основі загальної класифікаційної системи;

- вилучення дублювання інформаційних і документаційних потоків;

- уніфікація прийомів роботи з обліковими документами.

2. На основі розроблених принципів сформулювати мету розв'язання задачі.

Метою розв'язання задачі „Автоматизації обліку, контролю та аналізу в бюджетних установах” є розробка автоматизованої системи, яка б забезпечувала оперативність інформації про операції, явища та процеси, що відбуваються, та формування на цій основі стандартних рекомендацій для управління та контролю.

3. Враховуючи мету, задачі та принципи, дотримання яких необхідно досягти у розроблюваній інформаційній системі, сформулювати критерії, які має задовольняти автоматизована система. Доцільними є такі критерії: повнота набору функцій; модульність; інтегрованість; гнучкість; надійність; інтуїтивно зрозумілий інтерфейс користувача; відкритість; авторизований доступ до інформації. З метою достовірного та детального відображення інформації про діяльність бюджетних установ доцільно також реалізувати в комп'ютерних програмах можливість деталізації рахунків за їх аналітичними ознаками.

Ми також пропонуємо побудувати аналітичний облік таким чином, щоб можна було забезпечити можливість формувати й отримувати необхідні дані в наступних розрізах:

1) по доходах і видатках загального і спеціального фонду:

а) забезпечити розмежування видатків на надання платних послуг бюджетних установ (за рахунок коштів спеціального фонду) і послуг, які забезпечуються у зв'язку з функціональними повноваженнями (за рахунок загального фонду);

б) формування калькуляції по визначенню собівартості платних послуг повинно відбуватися з виділенням груп прямих та непрямих витрат за відповідними кодами економічної класифікації видатків, підрахунком загальної суми понесених витрат;

в) накопичення непрямих накладних витрат повинно відбуватися на рахунку 83 “Витрати до розподілу” з наступним розподілом між рахунками видатків 80 “Видатки загального фонду” та 81 “Видатки спеціального фонду” щодо аналітичної структури;

г) розподіл непрямих накладних витрат програма повинна проводити за формулами, запропонованими користувачем;

д) передбачити можливість автоматизації процесу аналізу доходів і видатків і формування стандартних висновків за отриманими показниками;

2) по необоротних активах:

а) досягти можливості формування облікової інформації за чотирма групами основних засобів (на даний момент згідно з чинними нормативними документами вирізняють три). При означенні четвертої групи рекомендуємо виходити з норм податкового законодавства, а також встановити відповідну норму нарахування зносу в розмірі 15 відсотків;

б) вести аналітичний облік нарахування зносу по основних засобах, придбаних за рахунок загального та спеціального фондів на окремих аналітичних рахунках 401.1 “Фонд у необоротних активах за їх видами, придбаних за рахунок загального фонду” та 401.2 “Фонд у необоротних активах за їх видами, придбаних за рахунок спеціального фонду”. Рахунки 401.1 “Фонд у необоротних активах за їх видами, придбаних за рахунок загального фонду” та 401.2 “Фонд у необоротних активах за їх видами, придбаних за рахунок спеціального фонду”, дозволять оперативно без зайвих розрахунків отримувати окремо дані про суми нарахованого зносу по основних засобах, придбаних за рахунок загального і спеціального фондів;

3) по інших ресурсах передбачити можливість деталізації напрямів використання та кодування рахунків з урахуванням місць їх зберігання, а також автоматизованого управління їх руху.

Таким чином, у зв'язку з тим, що бухгалтерський облік в бюджетних установах в основному виступає як система контролю за наявністю та рухом бюджетних коштів, при впровадженні АРМ слід врахувати таку його специфічну особливість, як те, що він спрямований не на зіставлення витрат і результатів діяльності та отримання прибутку, а на облік видатків у процесі надання нематеріальних послуг. Власне, у зв'язку з цим при автоматизації обліково-розрахункових і контрольних процедур в наказі про облікову політику слід зазначити особливості формування кінцевих результатів діяльності, розмежувавши їх відповідно до того, як це зроблено у кошторисі (за загальним фондом і спеціальним фондом), а також, що особливо важливо, чітко окреслити механізм розрахунку фінансових результатів від надання платних послуг. В практиці бюджетних установ, враховуючи факт їх віднесення до неприбуткових, часто

упускається момент передбачення та закладення у ціні послуги рівня рентабельності (у зв'язку з віднесенням бюджетних установ до неприбуткових), хоча це суперечить ринковим механізмам ціноутворення. Узгодивши та прийнявши відповідні законодавчі рішення щодо вирішення цієї проблеми, можна забезпечити ефективний стимулюючий механізм розвитку надання платних послуг. Ключовою ланкою в автоматизованій інформаційній системі в бюджетній сфері має бути комплекс задач зведеного обліку і складання звітності, здатний забезпечувати:

- послідовність і узагальнення інформації на аналітичних і синтетичних рахунках з наступним групуванням даних для цілей аналізу;

- відображення господарських операцій, що змінюють стан коштів бюджетних установ і їх джерел на рахунках бухгалтерського обліку з одночасною оцінкою їх ефективності;

- автоматизоване систематичне складання (за місяць, квартал, рік) бухгалтерського балансу та звітності з формуванням відповідних аналітичних пояснень та інформування керівництва.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування автоматизованої інформаційної системи, яка б базувалася на рекомендованих принципах і позиціях, забезпечить оперативне вирішення задач обліку, контролю та аналізу, сприятиме якісному контролю за формуван-

ням доходів і видатків бюджетних установ, забезпеченню ефективності використання фінансування та економії грошових і матеріальних ресурсів. В кінцевому підсумку це забезпечить зростання обсягів і якості наданих бюджетними установами послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Береза А.М. Основи створення інформаційних систем. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 214 с.

2. Бутинець Ф. Ф., Івахненко С. В., Давидюк Т. В., Шахрайчук Т. В. Інформаційні системи бухгалтерського обліку: підручник для навчання студентів ВНЗ / За ред. проф. Ф. Ф. Бутиця. – 2-ге видання., перероб. і доп. – Житомир: ПП „Рута”, 2002. – 544 с.

3. Лучко М.Р., Хорунжак М.Н. Організація інформаційних систем і технологій обліку в бюджетних установах. Навчальний посібник. – Тернопіль: Видавець Стародубець В.О., 2002. – 178 с.

4. Писаревська Т.А. та ін. Інформаційні системи в управлінні персоналом та економіки праці. – К., КНЕУ, 2006. – 284 с.

5. Терещенко Л.О., Матієнко-Зубенко І.І. Інформаційні системи і технології в обліку. дод. тираж. – К.: КНЕУ, 2004. – 187 с.

6. Сушко Д.С. Застосування комп'ютерних технологій у ході проведення аудиту балансу // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – 2006. - № 2 (36). – С.116-122

7. Свірко С.В. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: методологія та організація: Монографія. – К.: КНЕУ, 2006. – 244 с.